

Madagaskar'daki Hayaletler

Lemurlar

Madagaskar Adası'nda yaşayan bir hayvan; adı Latince "hayalet" anlamına geliyor. Burada yaşayan insanların çoğu onların hayalet olduğuna inanıyor. Neden mi? Akıllardan çıkmayan bakışları ve gece etkin oldukları için. Elbette bunlar hayalet değil! Korkunç ya da tehlikeli hiç değil! Yüzleri bir kedi kadar sevimli, burunları bir köpek kadar kokuya duyarlı ve bir o kadar da cana yakınlar. Ancak, bu sevimli hayvanların yaşamları tehlike altında. Uzmanlar, az sayıda kalan bireyleri korumaya çalışıyorlar. Bunu duyunca çok üzüldük. Peki biz ne yapabiliriz? Türkiye'ye çok uzak bir adada yaşayan, belki çoğumuzun varlığından bile haberi olmadığı bu hayvanlarla sizleri tanıştırmaya karar verdik ve düştük yola. Madagaskar Adası'na gidemedik ama ABD'de bulunan en büyük lemur merkezini ziyaret ettik. Orada tam 235 lemurla tanıştık! Edindiğimiz eğlenceli bilgiler onları hayalet olmaktan çıkardı ve sevimli yüzlerini görmemizi sağladı.

Lemur, bir çeşit primat. Bunlara “prosimian” deniyor. Prosimian sözcüğü, “maymundan önce” anlamına geliyor. Yani lemurlar, maymun ve insanların atalarının akrabası.

Ancak, tiplerine bakınca bunu tahmin etmek pek kolay olmuyor! Çünkü insanların ve maymunların atalarına pek benzemiyorlar. Lemurların farklı türleri var. Her birinin görünüşü de birbirinden farklı. Renkleri kıızıdan griye değişiyor. Boyları da birbirinden çok farklı. En küçük lemur türünün yalnızca yarım kg olduğunu düşünebiliyor musunuz? Bunlara “cüce fare lemur” diyorlar. En büyükleriyse neredeyse 7 kg’lık büyük bir ev kedisi kadar. Ancak, hepsinin bir ortak noktası var: sivri burunları. Bu sayede çok iyi koku alabiliyorlar.

Yaşamları Madagaskar’da Başlıyor

Lemurlar yalnızca Madagaskar Adası ve buraya bağlı Comoro adacıklarında yaşıyorlar. Bu adalar dışında, lemurları yalnızca hayvanat bahçelerinde ve birkaç araştırma merkezinde görebilirsiniz. Madagaskar, dünyanın en büyük dördüncü adası. Afrika kıtasının güneydoğu kıyısından yaklaşık 400 km uzaklıkta Hint Okyanusu’nda bulunuyor. Comoro adacıklarıysa Madagaskar Adası’nın tam kuzeyinde. Madagaskar, yalnızca lemurlar için değil, pek çok başka hayvan için de tek yaşam alanı. Burada bulunan bitki ve hayvan türlerinin çoğu dünyanın başka hiçbir yerinde bulunmuyor.

Madagaskar Adası, Afrika kıtasından yaklaşık 100 milyon yıl önce ayrılmış. O zamanlar burada lemurlar yokmuş. Biliminsanla-

Lemurlar doğduktan sonra annelerinin tüylerine sıkıca tutunabilecekleri büyüklüğe ulaşana kadar anneleri onların ağızlarında taşıyor. Çoğu lemur, 18 yıl kadar yaşayabiliyor.

Kırmızı çeneli lemur

rı, lemurların ve diğer memeli hayvanların, buraya odun parçaları ve bitki topluluklarını sal gibi kullanarak geldiklerini düşünüyorlar. Milyonlarca yıl önce buraya gelmeye başlayan lemurlar, zaman içinde buradaki yaşama uyum sağlayacak biçimde gelişmişler. O zamanlar onlar için tehdit olabilecek çok az doğal düşmanları varmış. Yaşamak için çok geniş alana sahiplermiş ve bolca besin bulabiliyorlarmış. Yani bu cennet parçasında uzun yıllar çoğalarak yaşamışlar. Ancak, 2000 yıl önce adaya insanlar yerleşmeye başlamış. O zamandan bu yana, buradaki lemur türlerinin üçte biri yok olmuş. Kalanların pek çoğu da şu anda yok olma tehlikesi içinde. Bir zamanlar goril büyüklüğünde bir lemur türü olduğunu biliyor muydunuz? Bu lemur neredeyse 200 kg ağırlığındaymış!

Lemurlar Çok Önemli!

Lemurlar, Madagaskar ve Comoro Adacıklarının doğası için çok önemli. Çünkü, oradaki meyve ağaçlarının tohumlarının yayılmasını sağlıyorlarmış. Nasıl mı? Lemurlar, çoğunlukla bitki ve

Madagaskar, bulunuyor ve Afrika’nın güneydoğu kıyısına yakın. Comoro adacıklarıysa Madagaskar Adası’nın tam kuzeyinde.

Halkalı kuyruklu lemur

Gündüz uyanık olan lemurlar genellikle gruplar halinde yaşıyorlar. Gececi lemurlarsa, yalnız yaşamayı tercih ediyorlar.

Büyük fare lemuru

Lemurlar, birbirleriyle haberleşmek için koku alma duyarlarını kullanıyorlar. Koku bezleri sayesinde, dolaştıkları yerlere kokularını bırakıyorlar. Böylece, diğerleri aynı yerden geçtiğinde bu kokuyu alıyor ve başka bir lemurun buradan geçtiğini anlayabiliyor. Kuyruklarını sallayarak da haberleşebiliyorlar. Bunların yanında haberleşmek için değişik sesler de çıkarıyorlar.

rın en önemli yaşam alanları. Bir başka tehlikeyse avcılık. Neyse ki son yıllarda lemurların avlanması yasaklanmış. Ancak, uzmanlar Madagaskar'daki ormanlar korunmadığı sürece lemurların yok olacağını söylüyorlar.

meyvelerle besleniyorlar. Yedikleri meyvelerin çekirdeklerini dağıtarak yeni bitkilerin gelişmesine katkıda bulunuyorlar. Böylece, insanların hızla yok ettiği ağaçların yerlerine, yenilerinin gelişmesine yardımcı oluyorlar. Lemurlar bilim dünyası için de önemli. Çünkü bilim insanları, onları inceleyerek insanların ve maymunların gelişimiyle ilgili yanıtı olmayan birçok sorunun yanıtını bulabileceklerini düşünüyorlar.

Lemurların en büyük doğal düşmanı atmaca ve kartal. Bunlar, havadan süzülerek lemurların yavrularını kapıyorlar. Yerdeki düşmanlarıysa "fossa" adı verilen, kediyle köpek arası bir hayvan. Bu hayvan, uyumak için tırmandığı ağaçta güvenli bir yüksekliğe ulaşamayan lemurları yiyerek besleniyor. Bunların yanında, lemurların yaşamlarını tehlikeye sokan en önemli şey,, yaşam alanlarının yok olması. Madagaskar'da yaşayan insanlar, odun olarak kullanmak ve kendilerine tarım yapabilecekleri alanlar açmak için ormanları kesiyorlar. Bu ormanlar, lemurla-

Lemur Merkezine Ziyaret

Sizin için Amerika'nın Kuzey Carolina Eyaleti'nde bulunan Duke Üniversitesi Primat Merkezi'ni ziyaret ettik. Burası ABD'deki en büyük primat merkezi. Bu merkezde 235'i lemur olmak üzere toplam 250 hayvan var. Merkeze ilk geldiğimizde biraz düş kırıklığına uğradık. Çünkü hayvanların tümünü, kapalı alanlarda kafeslerin içinde bulduk. Halbuki serbestçe dolaşabilecekleri büyük bir orman arazisi içindeler. Biz de onları doğada görmeyi bekliyorduk. Hemen neden kafeste olduklarını sorduk. Kışın soğuktan korumak için burada olduklarını söylediler. Yaz geldiğinde bir kısmını yeniden orman içinde korunan alanlara bırakacaklarmış. Ancak bazıları, özel olarak korunmaları gerektiğinden sürekli olarak kafeste tutuluyormuş. Bunlardan biri "halkalı kuyruklu lemur". Bundan birkaç yıl önce, burada hiç beklemedikleri bir olayla karşılaşmışlar. O zamanlar, halkalı kuyruklu lemurlar da diğer lemurlar gibi ormanda yaşıyorlarmış. O yıl bu grupta 6 tane de yavru varmış. Bu yavrular, ilk 6 hafta boyunca anneleriyle beraber geziyorlarmış. 6. haftanın sonunda kısa mesafelerde çevre gezilerine çıkmaya ve sonra tekrar annelerinin yanına dönmeye başlamışlar. Ancak, o yıl yavrular birer birer ortadan kaybolmuşlar. Merkezdeki araştırmacılar, bunun nedenini tam olarak anlamasalar da, bu yavruları bölgede yaşayan büyük boynuzlu baykuşun yediğinden kuşkuluyorlar. Bu üzücü olaydan sonra, halkalı kuyruklu lemur ve gecici lemurlar da kafes içinde korunmaya başlanmış.

Firavun faresi lemuru

Lemurlar genellikle yaprak ve meyvelerle besleniyorlar. Ancak, bazıları böcek ya da küçük hayvanlarla da beslenebiliyor.

Oraya gittiğimiz saatte gecce le-
murların bir kısmı uyuyordu. Çünkü on-
lar etkinliklerini gece sürdürüp gündüz-
leri uyuyorlar. Ancak, bazı lemurlar araş-
tırma amacıyla özel olarak karartılmış
odalara konduğu için onları uyanık görme
şansımız oldu. Bunlardan biri ay-ay. Bu lemur türü çok meraklı. Odasına gittiğimizde yavrulardan biri yavaş ve dikkatli adımlarla yanımızda geldi. Bizim onu merak ettiğimiz gibi o da bizi çok merak ediyordu. Uzaktan ona parmağımızı oynatarak oyun yapmak istedik. O da aynı hareketi tekrarladı. Bu, bizi çok heyecanlandırdı. Sanırsanız onu da heyecanlandırmış olmalı ki, sonrasında bir ileri bir geri koşmaya başladı. Karanlık odanın içinde parlayan gözleriyle diğerlerini de fark etmek kolay oldu, ama onlar çok fazla yaklaşmamayı tercih ettiler.

Gündüzcü lemurlar kış koşullarından korunmak için üzeri muşambayla kapatılmış dev kafeslerin içindeydi. Bu kafeslerin bulunduğu alana gittiğimizde hepsi bizi çığlıklarla karşıladı. Bu ilk tanışmadan sonra, lemurların ne kadar meraklı hayvanlar olduklarını daha iyi anladık. Çünkü çoğu çevremizde toplandı ve meraklı gözlerle bizi izlemeye başladı. Günün daha erken saatlerinde daha hareketli olduklarını öğrendik. Bizim gittiğimiz saatlerde gündüzcü lemur anneler yavrularını uykuya hazırlıyorlardı. O yüzden onlar uzaktan izlediler bizi.

Lemur merkezindeki uzmanlara buradaki en ilginç lemur türünün hangisi olduğunu sorduk. Bu soruyu yanıtlamakta biraz zorlandılar ama en sonunda adı "sifaka" olan bir lemur türünden söz etmeye başladılar. Sifaka adı, bu hayvanların çıkardıkları sestene geliyormuş. Bu hayvan türü, ağaçlar arasında gezerken "şi-fuuk" diye bir ses çıkarıyor. Bu türün en büyük özelliği, ağaçlar arasında daldan dala atlayabilmesi. Yerdeyken de, tıpkı bir kanguru gibi iki ayağı üzerinde sıçrayarak ilerliyormuş. Bu davranışlara sahip başka bir lemur türü yokmuş. Bize yavru bir sifakadan söz ediyorlar. Bu yavru, çocuklar için hazırlanan "Zoboomafoo" adlı bir televizyon programının yıldızıymış. Çocuklar onu çok seviyormuş.

Lemur merkezinde toplam 21 farklı tür var. Her bir türün bireylerine de birbiriyle uyumlu adlar ver-

Lemurlar zamanlarının çoğunu ağaçlarda ve çalılarda geçiriyorlar. Dallara tutunma konusunda da çok becerikli. Yalnızca halkalı kuyruklu lemur zamanının büyük bir kısmını yerde geçiriyor.

Sifaka

mişler. Örneğin, ay-ay türünden tüm hayvanların adları Warlock, Merlin, Endora gibi korku filmi kahramanlarının adları. Bunun nedeni, ay-ayların Madagaskar'daki kötü ünleri. Madagaskar'daki insanlar, ay-ay görmenin kötü şans getirdiğine inanırlarmış. Görünümünün biraz tuhaf olması insanları korkutuyormuş. Ancak, lemur merkezindeki uzmanlar bu hayvanın tümüyle zararsız olduğunu söylüyorlar. Yanlarına gittiğimizde o kadar cana yakın davranıyorlar ki, zararsız olduklarına inanıyoruz. Onların bu garip görünümünün, yaşamda kalmaları için önemli olduğunu da öğreniyoruz. Diğer türlerin adları için de değişik konular seçmişler. Kimi bitki ve kuş adları, kimi Roma imparatorlarının, kimi de mavi gözlü film yıldızlarının adlarını almış.

Ziyaretimiz sona erdiğinde hava artık tümüyle kararmıştı. Gün boyunca uyudukları için gecce lemurların bir kısmını görememiştik. Ama tam oradan ayrılacakken yavrulardan birinin daha uyandı-
ğı haberi geldi. Tanışmadan ayrılmak olmaz! Adı Sinekkuşu olan bu yavruya da "merhaba" dedikten sonra ayrıldık.

► Yazı: Banu Binbaşaran Tüysüzoğlu
Fotoğraflar: David Haring